

Kwartaalmonitor Zakelijke dienstverlening

Derde kwartaal 2015

CBS: Omzetgroei en positieve verwachtingen zakelijke dienstverleners

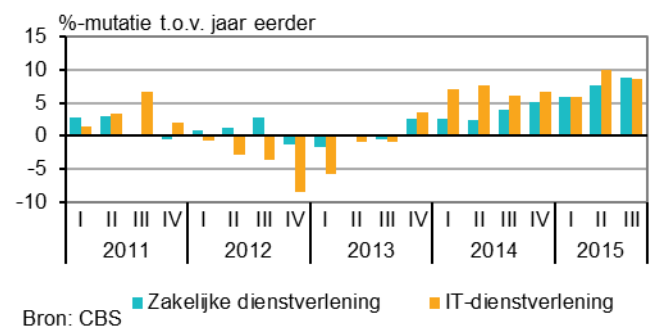
- IT-dienstverlening: omzetgroei IT-dienstverleners zet door
- Rechtskundige en administratieve dienstverlening: Herstel omzet in accountancy, belastingadvisering en administratie
- Architecten- en ingenieursbureaus: Omzetgroei neemt af
- Reclame- en marktonderzoekbureaus: Omzetstijging marktonderzoekers versnelt verder in derde kwartaal
- Schoonmaakbedrijven en hoveniers: Omzetgroei hoveniersbedrijven zwakt af
- Uitzendbranche en arbeidsbemiddeling: Meer omzet en uren voor uitzendbranche
- Uitgelicht: Aantal bedrijven gestegen, Zakelijke dienstverleners positief over 2016

In het derde kwartaal lag de omzet van zakelijke dienstverleners 8,8 procent hoger dan een jaar eerder. Dit is de grootste groei sinds midden 2007 en het achtste kwartaal op rij met omzetgroei voor de zakelijke dienstverleners.

Ook de IT-dienstverleners deden het met een omzetgroei van 8,5 procent goed. Wel was de groei voor hen iets lager dan een kwartaal eerder. Ook deze branche noteert al twee jaar op rij omzetgroei.

Er zijn in het derde kwartaal voor deze branches meer vacatures vervuld en minder faillissementen uitgesproken dan een kwartaal eerder. Het vertrouwen onder de zakelijke dienstverleners is iets afgenomen maar al wel twee jaar positief. De verwachtingen voor 2016 zijn overwegend positief. Zo verwachten de ondernemers per saldo hogere omzet, meer werkgelegenheid en meer investeringen.

Omzetontwikkeling zakelijke en IT-dienstverleners

Bron: CBS

[StatLine: Zakelijke dienstverlening; omzetontwikkeling](#)

[StatLine: Informatie en communicatie; omzetontwikkeling](#)

Omzet IT- en zakelijke dienstverleners blijft groeien

De Nederlandse economie groeide in het derde kwartaal met 1,9 procent ten opzichte van een jaar eerder. De zakelijke en IT-dienstverleners droegen nadrukkelijk bij aan deze groei van de economie. De record omzetgroei van de zakelijke dienstverleners is ondermeer bereikt door de sterke groei van de uitzendbranche. Dit is het gevolg van ontwikkelingen op de arbeidsmarkt waarbij bedrijven meer kiezen voor een flexibelere schil van werknemers via de uitzendbranche. Hiernaast is de omzet van de schoonmaakbranche nu voor het vierde kwartaal op rij gegroeid. Ook in de reclamebranche nam de omzet aanzienlijk toe, een kwartaal eerder noteerden zij nog een krimp.

Omzetontwikkeling IT- en zakelijke dienstverleners, derde kwartaal 2015

Bron: CBS

[StatLine: Zakelijke dienstverlening; omzetontwikkeling](#)

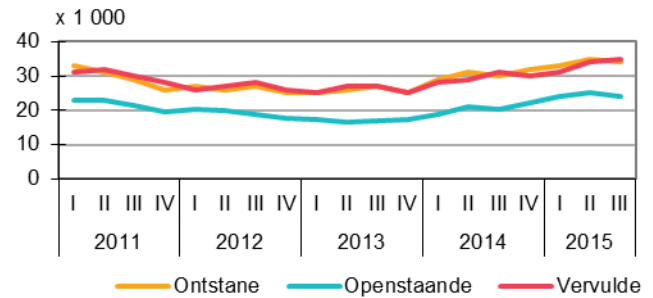
[StatLine: Informatie en communicatie; omzetontwikkeling](#)

Meer vacatures vervuld in de zakelijke dienstverlening

Het aantal ontstane vacatures nam in het derde kwartaal met duizend af tot 34 duizend en er werden 35 duizend vacatures vervuld, duizend meer dan in het vorige kwartaal. Het aantal openstaande vacatures kwam uit op ruim 24 duizend, ruim duizend minder dan een kwartaal eerder.

Eind september waren er bijna 131 duizend vacatures in heel Nederland, 6 duizend meer dan een kwartaal eerder. Vergeleken met een jaar eerder waren er 18 duizend extra vacatures. Het aantal vacatures neemt al twee jaar op rij toe en in bijna alle bedrijfstakken waren er eind september meer vacatures dan een jaar eerder. De stijgende lijn van het aantal vacatures sinds het derde kwartaal van 2013 zet hiermee door maar de stijging was afgelopen kwartaal lager dan in eerdere kwartalen.

Aantal vacatures zakelijke dienstverlening

Bron: CBS

StatLine: Vacatures

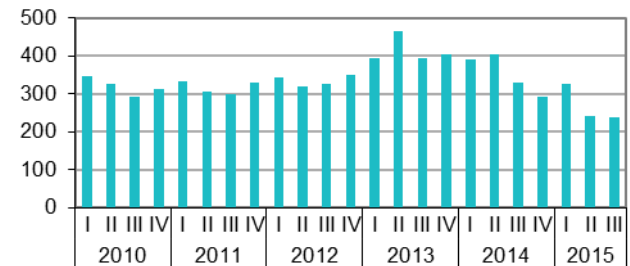
Minder faillissementen uitgesproken

In het derde kwartaal van 2015 gingen er 238 bedrijven failliet in de zakelijke dienstverlening, vier minder dan een kwartaal eerder. Ten opzichte van een jaar eerder gingen er ruim een kwart minder zakelijke dienstverleners over de kop.

In totaal werden er in het derde kwartaal 1 297 faillissementen uitgesproken in Nederland. Daarmee komt het aantal faillissementen in de eerste negen maanden van 2015 uit op 4 020. Dat is ruim 21 procent minder dan in dezelfde periode van 2014. Het aantal faillissementen vertoont na een piek midden 2013 duidelijk een dalende trend.

Aan het begin van het vierde kwartaal waren er 363 885 bedrijven actief in de zakelijke dienstverlening, 5 duizend meer dan een kwartaal eerder.

Uitgesproken faillissementen zakelijke dienstverlening

Bron: CBS

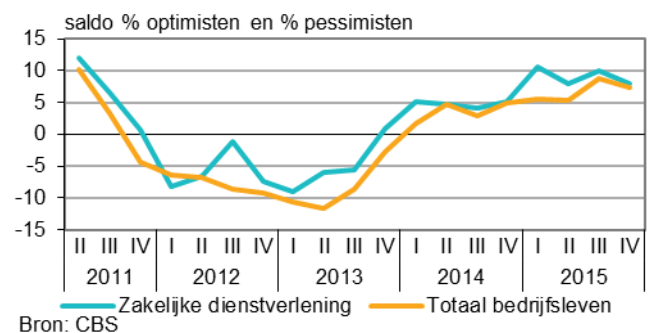
StatLine: Uitgesproken faillissementen

Ondernemersvertrouwen iets afgenomen

Het vertrouwen onder de zakelijke dienstverleners was aan het begin van het vierde kwartaal positief. Wel is het iets afgenomen ten opzichte van het vorige kwartaal, maar het is nu al ruim twee jaar op rij positief.

Het vertrouwen van het totale Nederlandse bedrijfsleven kent een vergelijkbaar patroon en was aan het begin van het vierde kwartaal ook kleiner dan een kwartaal eerder. Het vertrouwen van de zakelijke dienstverleners was de afgelopen jaren meestal iets groter dan van het totale bedrijfsleven.

Ondernemersvertrouwen (seizoengecorrigeerd)

Bron: CBS

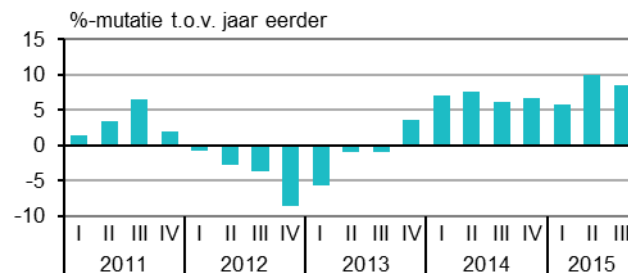
StatLine: Ondernemersvertrouwen

IT-dienstverlening

Omzetgroei IT-dienstverleners zet door

In het derde kwartaal was de omzetgroei van de IT-dienstverleners 8,5 procent ten opzichte van een jaar eerder. De stijging was hiermee iets minder sterk dan een kwartaal eerder maar de IT-dienstverleners realiseren al wel twee jaar onafgebroken omzetgroei. Het vierde kwartaal van 2013 betekende de omslag van een periode met een negatieve omzetontwikkeling naar een periode met aanhoudende groei.

Omzetontwikkeling IT-dienstverlening

Bron: CBS

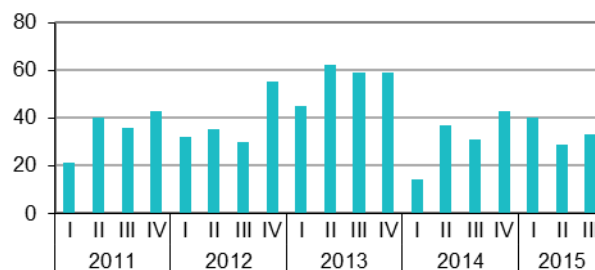
StatLine: Informatie en communicatie; omzetontwikkeling

Aantal faillissementen op gemiddeld niveau

Het aantal faillissementen in het derde kwartaal van 2015 is met 33 iets hoger dan de voorgaande periode. Vanaf begin 2014 bedraagt het gemiddelde aantal faillissementen per kwartaal 32. Eind 2012 en in 2013 zijn relatief veel IT-dienstverleners failliet verklaard. Daarna is het aantal faillissementen gedaald naar een niveau vergelijkbaar met de periode voorafgaand aan het vierde kwartaal van 2012.

Het aantal bedrijven in de IT-dienstverlening blijft gestaag toenemen door de groei van het aantal ZZP'ers in de branche. De afgelopen jaren is het aandeel van de bedrijven met één werkzame persoon geleidelijk toegenomen naar 83 procent van het totaal aantal bedrijven in de IT-dienstverlening.

Uitgesproken faillissementen IT-dienstverlening

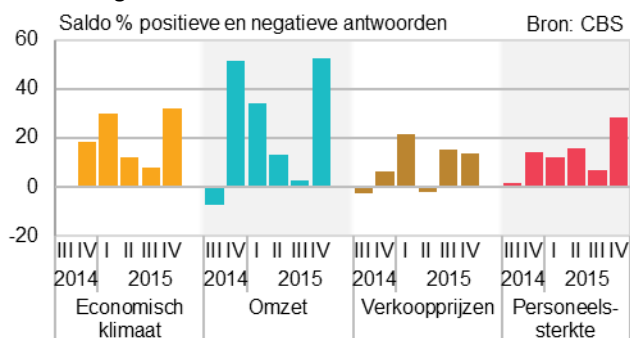
Bron: CBS

StatLine: Uitgesproken faillissementen

Meer IT-dienstverleners verwachten omzetgroei

IT-dienstverleners zijn ook voor het vierde kwartaal van 2015 positief gestemd. De stemming is aanzienlijk verbeterd ten opzichte van het derde kwartaal. Per saldo denkt 32 procent dat het economisch klimaat in het lopende kwartaal verder zal verbeteren; drie maanden geleden was dat nog 8 procent. Het aantal ondernemers dat een omzetgroei verwacht, is met een saldo van 53 procent fors groter dan het aantal dat een afname van de omzet voorziet. Vorig kwartaal werd per saldo door slechts 2 procent een omzetgroei verwacht. Per saldo verwacht 28 procent van de ondernemers een groei van de personeelssterkte in het vierde kwartaal. Zo positief zijn IT-dienstverleners hierover nog niet geweest sinds het begin van 2014. Per saldo verwacht één op de zeven ondernemers een stijging van de tarieven door te voeren.

Verwachtingen IT-dienstverleners

Bron: CBS

StatLine: Conjuntuurenquête Nederland

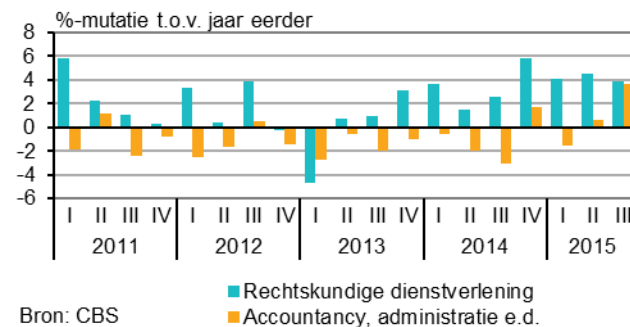
Rechtskundige en administratieve dienstverlening

Herstel omzet accountancy, belastingadvisering en administratie

Zowel de rechtskundige dienstverlening als de accountancy, belastingadvisering en administratie laten een duidelijk groei zien van de omzet in het derde kwartaal van 2015. De stijging van 3,9 procent voor rechtskundige dienstverlening is iets minder groot dan in het voorgaande kwartaal waarin de omzet met 4,5 procent steeg. Voor deze branche is de omzet nu tien kwartalen achtereen gestegen. De groei van accountancy, administratie e.d. was 3,7 procent in het meest recente kwartaal. Dit is voor deze branche de grootste stijging sinds 2009.

Binnen de accountancy, belastingadvisering en administratie daalde de omzet na 2009 vrijwel zonder uitzondering tot eind 2014. In drie van de vier meest recente kwartalen konden de bedrijven wel een omzetgroei realiseren.

Omzetontwikkeling rechtskundige en administratieve diensten

Bron: CBS

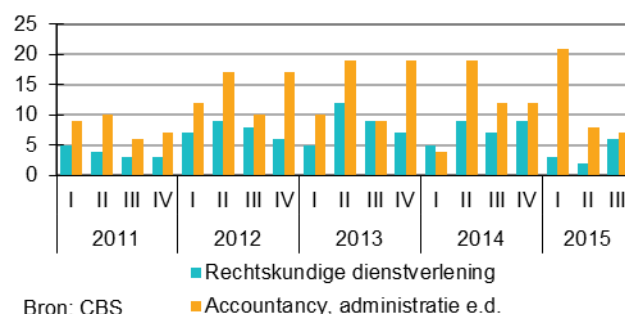
StatLine: [Zakelijke dienstverlening; omzetontwikkeling](#)

Lichte stijging faillissementen bij rechtskundig dienstverleners

Na twee kwartalen met uitzonderlijk weinig faillissementen was het aantal failliete bedrijven in de rechtskundige dienstverlening in het derde kwartaal groter. Voor zes bedrijven is een faillissement uitgesproken tussen begin juli en eind september; dit is een gemiddeld aantal vergeleken met de laatste acht kwartalen.

Voor de branche accountancy, belastingadvisering en administratie is het aantal faillissementen in het tweede en derde kwartaal van 2015 aanzienlijk lager dan in de vier kwartalen ervoor. Gemiddeld gingen hier in de laatste acht kwartalen bijna 13 bedrijven per kwartaal over de kop. In kwartaal drie van 2015 waren dit er zeven.

Uitgesproken faillissementen juridische en administratieve diensten

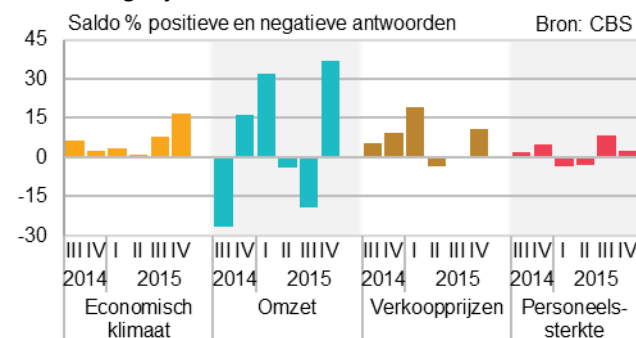
Bron: CBS

StatLine: [Uitgesproken faillissementen](#)

Ondernemers zijn positiever gestemd

Per saldo verwacht 17 procent van de ondernemers in de juridische en administratieve dienstverlening een verbetering van het economisch klimaat. Over de omzetverwachting zijn nog meer ondernemers positief. Per saldo verwacht 37 procent van de ondernemers een omzetstijging. Dat is een enorme verbetering ten opzichte van vorig kwartaal, toen de verwachtingen voor de omzet per saldo negatief waren. Ook ten opzichte van dezelfde periode vorig jaar zijn de omzetverwachtingen verbeterd. De personeelssterkte zal naar verwachting nagenoeg gelijk blijven. Per saldo verwacht 11 procent van de ondernemers een verhoging van de tarieven door te voeren.

Verwachtingen juridische en administratieve diensten

StatLine: [Conjunctuurenquête Nederland](#)

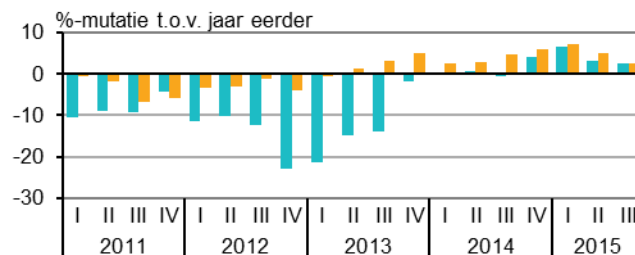
Architecten- en ingenieursbureaus

Omzetgroei neemt af

In het derde kwartaal steeg de omzet van architecten met 2,5 procent ten opzichte van het derde kwartaal van 2014*. De groei is kleiner dan in voorgaande kwartalen. Vorige kwartalen steeg de omzet met respectievelijk 3,3 en 6,5 procent. De stijgende lijn, die eind 2014 inzette na vijf jaren van krimp, is er nog, maar zwakt wel af. Bij de ingenieurs is een zelfde patroon te zien. De omzet groeide in het derde kwartaal met 2,6 procent, maar ten opzichte van de voorgaande kwartalen nam de groei af. Het herstel trad bij ingenieursbureaus eerder in dan bij architecten. De omzet van de ingenieurs groeit sinds het tweede kwartaal van 2013.

* Nieuwe informatie over 2014 heeft geleid tot een correctie van de omzetontwikkeling van architecten voor 2014 en 2015.

Omzetontwikkeling architecten- en ingenieursbureaus

Bron: CBS Architectenbureaus Ingenieursbureaus

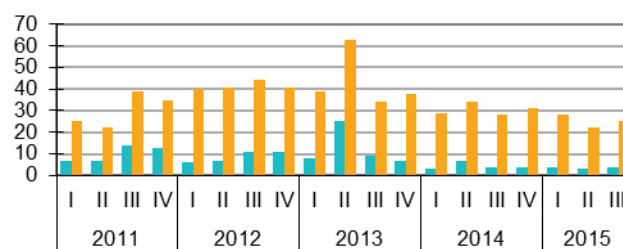
StatLine: Zakelijke dienstverlening; omzetontwikkeling

Iets meer faillissementen

In het derde kwartaal van 2015 gingen vier architectenbureaus failliet; dit was er één meer dan in het vorige kwartaal. Hiermee zet de lijn van lage aantallen faillissementen uit 2014 door in 2015. In de periode 2011-2013 lagen de aantallen faillissementen gemiddeld twee tot drie keer zo hoog.

Bij de ingenieursbureaus ligt het aantal faillissementen aanzienlijk hoger dan bij de architecten, maar het aantal bedrijven is dan ook vijf keer zo groot. In totaal gingen er in het derde kwartaal 25 bedrijven failliet, drie meer dan een kwartaal eerder. Ook hier zijn de aantallen faillissementen dit en vorig jaar lager dan in de jaren ervoor.

Uitgesproken faillissementen architecten- en ingenieursbureaus

Bron: CBS Architectenbureaus Ingenieursbureaus

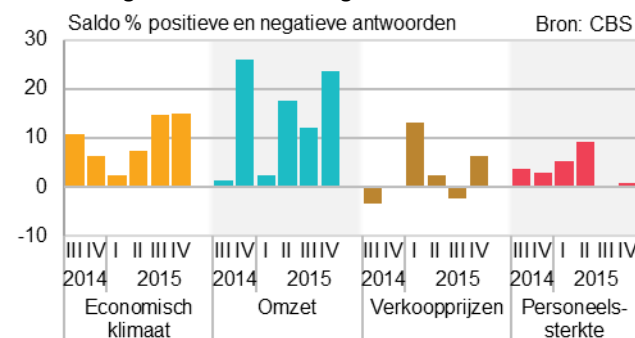
StatLine: Uitgesproken faillissementen

Verbetering omzet en economisch klimaat verwacht

Het aantal ondernemers in de architecten- en ingenieursbranche dat een verbetering van het economisch klimaat verwacht, is per saldo nagenoeg even groot als vorig kwartaal. Wel wordt er per saldo door meer ondernemers dan vorig kwartaal gerekend op een groei van de omzet. De verwachtingen voor het vierde kwartaal vorig jaar waren per saldo wel positiever.

De tarieven die ondernemers hanteren, zullen naar verwachting per saldo bij 6 procent van de ondernemers stijgen. Ondernemers verwachten, net als vorig kwartaal, per saldo nauwelijks verandering in de omvang van de personeelssterkte.

Verwachtingen architecten- en ingenieursbureaus

StatLine: Conjuncturenquête Nederland

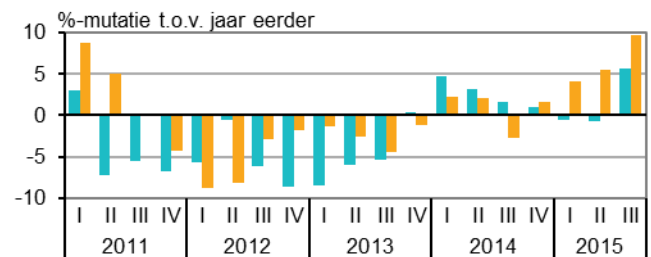
Reclame- en marktonderzoekbureaus

Omzetstijging marktonderzoekers versnelt verder in derde kwartaal

In het derde kwartaal van 2015 steeg de omzet van markt- en opinieonderzoekbureaus met 9,7 procent; de grootste omzetstijging sinds het eerste kwartaal van 2009. Over heel 2014 noteerden de markt- en opinieonderzoekbureaus, na 2 jaar van omzetsdalingen, gemiddeld weer een lichte omzetstijging van bijna 1 procent. In 2015 groeit de omzet van de branche fors door.

Ook de reclamebranche profiteerde in het derde kwartaal van een groter vertrouwen in de economie; de omzet steeg met 5,7 procent ten opzichte van het derde kwartaal een jaar eerder. Deze forse stijging volgt na (licht) dalende omzetten in de eerste twee kwartalen van 2015.

Omzetontwikkeling reclamewezen en marktonderzoek

Bron: CBS

StatLine: Zakelijke dienstverlening; omzetontwikkeling

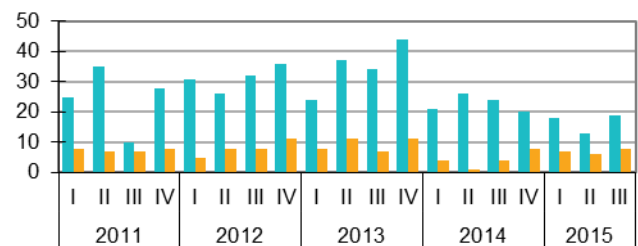
Stijging aantal faillissementen, niveau blijft laag

Het aantal faillissementen is in het derde kwartaal van 2015 gestegen ten opzichte van een kwartaal eerder.

In het reclamewezen steeg het aantal failliete bedrijven van 13 naar 19. Dit aantal van 19 is relatief laag te noemen als we kijken naar het gemiddelde aantal faillissementen van de afgelopen jaren. In de periode 2010-2014 gingen er gemiddeld 30 bedrijven per kwartaal over de kop.

In de marktonderzoeksbranche steeg het aantal faillissementen van 6 naar 8. Ten opzichte van 2014, waarin gemiddeld 4 bedrijven failliet gingen, is er sprake van een duidelijke stijging. Vergeleken met de jaren daarvoor ontlopen de cijfers elkaar niet veel.

Uitgesproken faillissementen reclamewezen en marktonderzoek

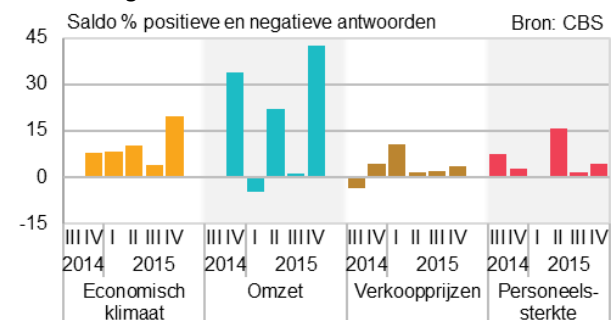
Bron: CBS

StatLine: Uitgesproken faillissementen

Veel ondernemers verwachten omzetgroei

Aan het begin van het vierde kwartaal zijn reclamemakers en marktonderzoekers in hun verwachtingen voor het lopende kwartaal positiever dan drie maanden eerder. Per saldo verwacht 20 procent een verbetering van het economische klimaat in het lopende kwartaal tegen 4 procent een kwartaal eerder. Over de omzetverwachting is de branche nog positiever. Per saldo verwacht 43 procent van de ondernemers een toename van de omzet. Dat is de beste omzetverwachting sinds begin 2014 toen de cijfers voor deze branche voor het eerst beschikbaar kwamen. Een kleine meerderheid van de ondernemers verwacht een groei van de personeelssterkte. Ook verwacht een kleine meerderheid een verhoging van de tarieven in het vierde kwartaal.

Verwachtingen reclamewezen- en marktonderzoek

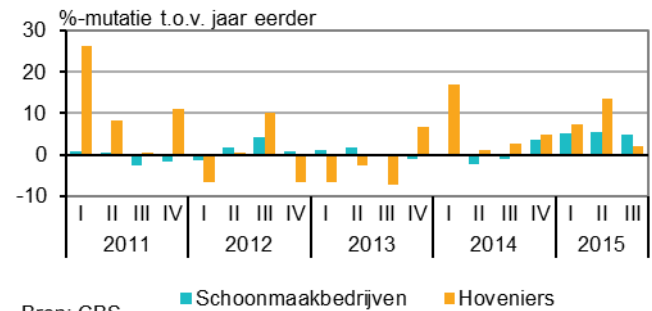
StatLine: Conjunctuurenquête Nederland

Schoonmaakbedrijven en hoveniers

Omzetgroei hoveniers zwakt af

Na een sterk tweede kwartaal waarin de omzet van de hoveniers met 13,5 procent steeg, zwakte de omzetgroei van de hoveniers in het derde kwartaal af naar 2,1 procent. Dit is de laagste groei sinds het tweede kwartaal van 2014. De verhoging van het btw-tarief per 1 juli van 6 naar 21 procent voor de arbeidsuren van de hoveniers lijkt hier voor een piek in het tweede en een daarop volgende sterk afgenomen groei in het derde kwartaal gezorgd te hebben. Bij de schoonmaakbedrijven is de omzetgroei stabiel gebleven met een groei van 5,0 procent in het derde kwartaal. Hiermee stijgt de omzet nu voor het vierde kwartaal op rij. De branche doet het met een gemiddelde groei van 5,2 procent in de eerste drie kwartalen van 2015 aanzienlijk beter dan in de eerste drie kwartalen van 2014.

Omzetontwikkeling schoonmaakbedrijven en hoveniers

Bron: CBS

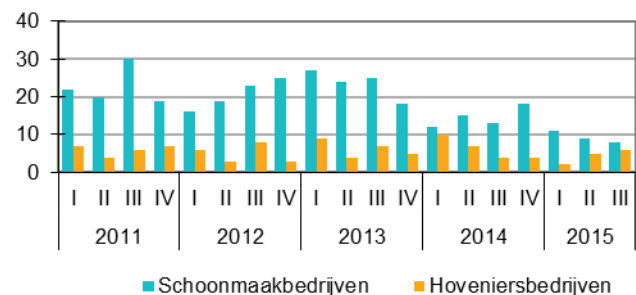
StatLine: Zakelijke dienstverlening; omzetontwikkeling

Faillissementen schoonmaakbedrijven bereikt laagste punt

In het derde kwartaal is het aantal faillissementen in de schoonmaaksector gedaald van 9 in het tweede kwartaal naar 8 in het derde kwartaal. Dit is het laagst gemeten aantal in de afgelopen jaren.

Het aantal faillissementen bij de hoveniers in het derde kwartaal is uitgekomen op zes. Dit is gelijk aan het gemiddeld aantal faillissementen per kwartaal sinds 2011. In de voorgaande 4 kwartalen was het aantal faillissementen juist iets lager.

Uitgesproken faillissementen schoonmaakbedrijven, hoveniers e.d.

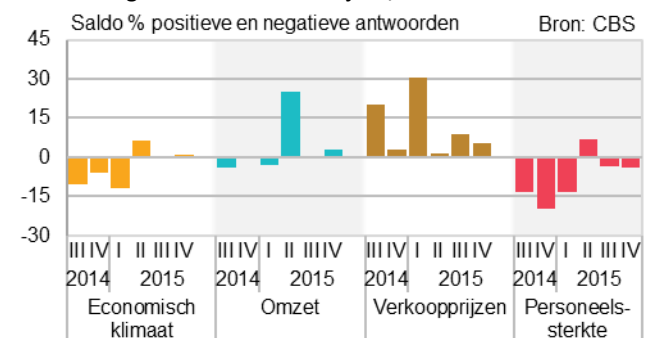
Bron: CBS

StatLine: Uitgesproken faillissementen

Ondernemers neutraal gestemd

Zowel voor het economisch klimaat als voor de omzet worden per saldo, net als voor het derde kwartaal, nauwelijks veranderingen verwacht voor het vierde kwartaal. Per saldo verwacht ongeveer 5 procent van de ondernemers een toename van de verkoopprijzen. De schoonmaakbedrijven en hoveniers zullen het naar verwachting in het vierde kwartaal met iets minder personeel doen dan in het derde kwartaal.

Verwachtingen schoonmaakbedrijven, hoveniers e.d.

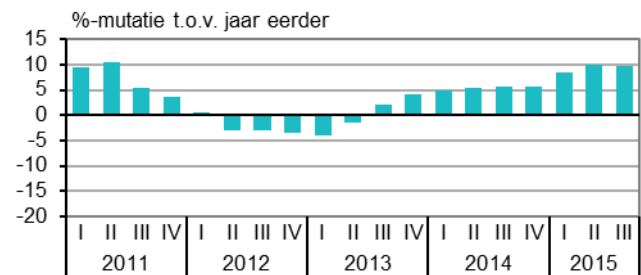
StatLine: Conjuncturenquête Nederland

Uitzendbranche en arbeidsbemiddeling

Meer omzet en uren voor uitzendbranche

In het derde kwartaal steeg de omzet van de arbeidsbemiddeling, uitzendbureaus en personeelsbeheer met 9,8 procent ten opzichte van een jaar eerder. De groei past in de trend die halverwege 2013 ingezet is, maar was wel iets minder sterk dan een kwartaal eerder toen de omzet met 10,1 procent toe nam. De uitzendbranche profiteert duidelijk van het economisch herstel en de veranderingen op de arbeidsmarkt. Het totaal aantal banen op de Nederlandse arbeidsmarkt nam in het derde kwartaal toe met 33 duizend tot ruim 9,9 miljoen. Net zoals in de afgelopen kwartalen dragen vooral de uitzendkrachten bij aan de banengroei. Het aantal banen van werknemers bij uitzendbureaus nam in het derde kwartaal toe met 21 duizend. In één jaar tijd groeide het aantal banen in de uitzendbranche met 72 duizend, oftewel 12 procent.

Omzetontwikkeling uitzendbureaus en arbeidsbemiddeling

Bron: CBS

StatLine: Zakelijke dienstverlening; omzetontwikkeling

Meer uitzenduren gewerkt

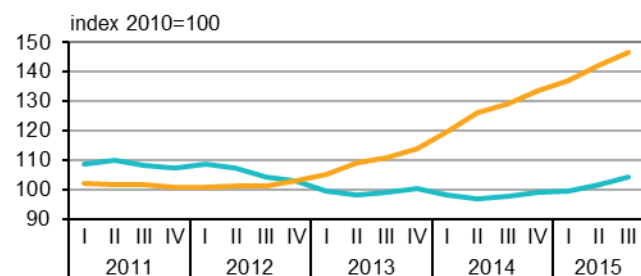
In het derde kwartaal van 2015 steeg het aantal uitzenduren met 2,5 procent ten opzichte van het kwartaal ervoor. De stijging van het aantal uren in zowel de kortlopende als langlopende contracten¹ is iets kleiner dan een kwartaal eerder.

Het aantal uren in de kortlopende contracten (fase A) steeg met 2,2 procent. Het aantal uren in langlopende contracten (fase B + C) zoals detachering en payrolling steeg met 3,1 procent. Een kwartaal eerder was de stijging 3,9 procent voor dit type uren.

Werkgevers willen flexibeler zijn in het aannemen en afstoten van personeel en kiezen hierdoor vaker voor (langlopende) inhuurkrachten dan mensen met een vaste aanstelling.

¹ Het basiscontract zonder uitzendbeding staat bekend als 'fase A' en telt maximaal 78 weken. Uitzenduren in 'fase B en C' zijn in de vorm van langere contracten waarbij de uitzendkrachten voor bepaalde respectievelijk onbepaalde tijd in dienst zijn van het uitzendbureau.

Seizoengecorrigeerde indexcijfers van de uitzenduren

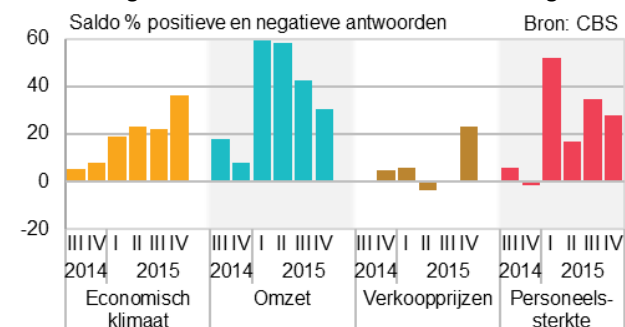
Bron: CBS

StatLine: Uitzendbureaus en arbeidsbemiddeling; ontwikkeling omzet en uren

Sterke verbetering economisch klimaat

Ondernemers in de uitzendbranche zijn zeer positief gestemd over het economisch klimaat. Per saldo verwacht 36 procent van de ondernemers een verbetering van het economisch klimaat. Daarmee is de stemming, die toch al positief was, nog eens duidelijk verbeterd ten opzichte van het vorige kwartaal. Ook over de omzet en de personeelssterkte zijn ondernemers in de uitzendbranche bijzonder positief. Ten opzichte van het vorige kwartaal zijn er weliswaar minder ondernemers die een toename van de omzet en de personeelssterkte verwachten, maar nog steeds verwacht per saldo respectievelijk 30 en 28 procent van de ondernemers een groei. Met zulke positieve verwachtingen is het niet verwonderlijk dat ondernemers de prijzen verhogen. Per saldo verwacht dan ook 23 procent van de ondernemers zijn tarieven te verhogen.

Verwachtingen uitzendbureaus en arbeidsbemiddeling

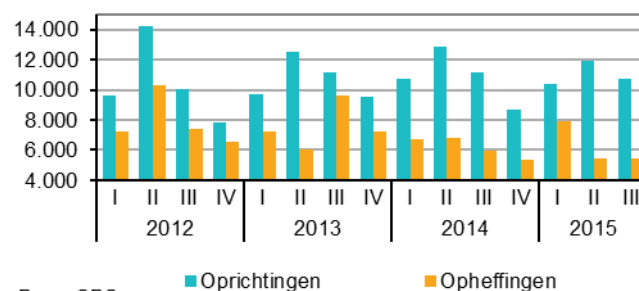
StatLine: Conjunctuurenquête Nederland

Uitgelicht

Aantal bedrijven gestegen

In het derde kwartaal van 2015 zijn er in de zakelijke dienstverlening 10 700 nieuwe bedrijven gestart. In vergelijking met het aantal oprichtingen in hetzelfde kwartaal van vorig jaar is dat een lichte afname van zo'n 4 procent. Daarnaast zijn er bijna 5 500 zakelijke dienstverleners gestopt tijdens het afgelopen kwartaal, een afname van het aantal opheffingen van ruim 8 procent ten opzichte van het derde kwartaal van 2014. In de IT-dienstverlening zijn er 1 600 oprichtingen en een kleine 800 opheffingen geweest. Dit is een toename van het aantal starters en een afname van het aantal stoppers in vergelijking met een jaar geleden. In totaal zijn aan het eind van het derde kwartaal 363 885 bedrijven actief in de zakelijke dienstverlening. De IT-dienstverlening telt aan het eind van het derde kwartaal 53 355 bedrijven.

Aantal oprichtingen en opheffingen zakelijke dienstverlening

Bron: CBS

StatLine: [bedrijven; oprichtingen](#)

StatLine: [bedrijven; opheffingen](#)

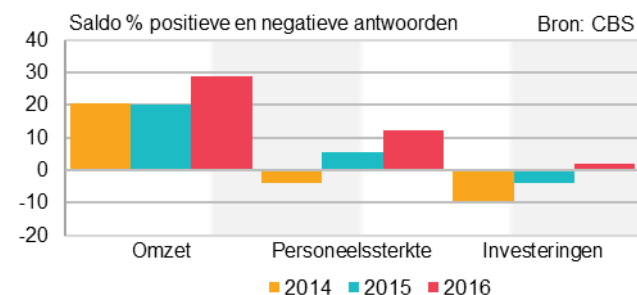
Zakelijke dienstverleners positief over 2016

Zakelijke dienstverleners zijn optimistisch gestemd voor 2016: 37 procent verwacht in 2016 meer omzet te halen dan in 2015. Daarentegen verwacht slechts 8,2 procent een lagere omzet, zodat per saldo ruim 28 procent omzetgroei voorziet. De rest van de dienstverleners heeft een neutrale verwachting.

Over de werkgelegenheid in 2016 zijn de ondernemers positiever dan in voorgaande jaren. Het aantal ondernemers dat uitgaat van groei van het personeelsbestand is groter dan het aantal dat krimp verwacht. Dit is nu voor het tweede jaar op rij dat de ondernemers een stijging van personeelsbestand verwachten.

Voor het eerste in drie jaar tijd zijn de investeringsverwachtingen voor het komende jaar per saldo positief. Per saldo is er een nipte meerderheid (13,2 t.o.v. 11,4 procent) van de ondernemers die verwacht volgend jaar meer te investeren dan in 2015.

Verwachtingen zakelijke dienstverleners voor komend jaar

Bron: CBS, EIB, KvK, MKB Nederland, VNO-NCW

StatLine: [Conjunctuurenquête Nederland](#)

Opmerkingen betreffende deze publicatie

- Deze publicatie is samengesteld op basis van cijfers zoals die op 27 november 2015 beschikbaar waren. Mogelijk zijn er op het moment van lezen actuelere cijfers beschikbaar, deze kunt u vinden via de links onder de grafieken.
- De cijfers zijn doorgaans niet gecorrigeerd voor seizoeninvloeden. Indien dit wel het geval is staat dit aangegeven in de tekst/grafiek.

Colofon

Tekst sector bedrijfsstatistieken Den Haag (EBD)

Datum 8 december 2015

Meer informatie

CBS Infoservice: [Infoservice](#)
Persdienst: persdienst@cbs.nl
Telefonisch: 070 3374444